66 JAAR ZONDEBOK

Door de scherven heen

66 JAAR ZONDEBOK

Door de scherven heen

S. Pare-Ribs

ISBN: 9789403960081
Tweede editie
© S. Pare-Ribs
spareribsauteur@gmail.com
October 2026

In liefdevolle herinnering.

Dit boek is opgedragen aan mijn helden: mijn vader en mijn jongere broer.

Jullie zagen mij toen de wereld wegkeek. Jullie liefde was mijn flinterdunne, maar onverwoestbare bescherming tegen de narcistische kou.

Ik draag dit boek tevens in liefdevolle herinnering op aan mijn moeke, mijn allerliefste omaatje, die ook leed onder de terreur van haar eigen dochter.

Aan mijn dierbare pleegzoon, die mij als enige de onvoorwaardelijke warmte van een kind heeft laten ervaren.

En ter nagedachtenis aan mijn overleden kindje, dat mij de lessen leerde van onvoorwaardelijke liefde, de kracht van herinneringen, de veerkracht en de verbinding.

Jullie zijn de vijf engelen aan de horizon.

Dit is onze waarheid.

Disclaimer:

Dit boek is een werk van narratieve non-fictie. Het is gebaseerd op de persoonlijke ervaringen, de herinneringen en de emotionele realiteit van de auteur.

Om de privacy, de nagedachtenis en de persoonlijke levenssfeer van alle betrokkenen – in het bijzonder die van (ex-)partners, levende familieleden en kinderen – strikt en respectvol te beschermen, zijn alle namen, data, specifieke leeftijden, locaties, gezinssamenstellingen en medische diagnoses ingrijpend veranderd, samengesmolten of gefictionaliseerd.

De psychologische rode draad en de patronen van intergenerationeel trauma zijn getrouw aan de werkelijkheid, maar elke resterende feitelijke gelijkenis met bestaande personen, levend of overleden, of daadwerkelijke gebeurtenissen berust hiermee op louter toeval.

PROLOOG

Afgekloven

De perfecte make-up, het feilloze kapsel en gekleed volgens de laatste mode. Een glas champagne in de hand, een gemaakte glimlach op het gezicht. Alles blinkt, alles lijkt perfect. Het is het perfecte plaatje voor de galerij, de ultieme schone schijn waar de buitenwereld zo graag in gelooft.

Maar ik ken de waarheid.

Ik ken de gulzigheid die achter dat perfecte masker schuilt. Het is een onverzadigbare honger die alles opeist. Het vreet je op. Het zuigt je leeg.

66 jaar lang ben ik de maaltijd geweest. Ik was de zondebok die op tafel werd gelegd om te worden geconsumeerd. Eerst in de rol van dochter, en later onbewust doorgegeven in de rol van moeder. Een erfenis van generaties waarin niet werd gezocht naar liefde, maar naar voeding.

Ze hebben mij stukje bij beetje afgekloven, mijn energie verbruikt, totdat er niets meer van me over was dan een hoopje botten. Een rib van mijn eigen lijf, achtergelaten op de rand van het bord. Weggegooid omdat ik op was.

Vandaag ben ik 66. En vandaag besluit ik dat ik niet langer op het menu sta.

Ik pak de pen op onder de naam die ze mij onbewust hebben gegeven.

Mijn naam is Spareribs. En dit is mijn verhaal.

Inhoudsopgave

DEEL I — Het kind dat niet mocht bestaan 1
Hoofdstuk 1 — Geboren om te boeten 3
Hoofdstuk 2 — De onzichtbare vader en de muur om ons heen 11
Hoofdstuk 3 — De menselijke radar en de hooizolder 17
Hoofdstuk 4 — Het kanaal, de kelder en de verbrandingsoven 25
Hoofdstuk 5 — De geheime dagboeken 31
Hoofdstuk 6 — Het knipsel in de portefeuille en de tsunami op school 41
Hoofdstuk 7 — Het estafettestokje van pijn en de gestolen zuurstof 51
Hoofdstuk 8 — De grote splitsing, het losgeld en de gele riempjes 57
Hoofdstuk 9 — De terugkeer van de schaduw en de trillende lepel 69
Hoofdstuk 10 — De eenzame arena en de begrafenis 79
DEEL II — De zoektocht naar een veilig thuis 89
Hoofdstuk 11 — De vluchtroute 91
Hoofdstuk 12 — De overvloed van liefde met moeke 99
Hoofdstuk 13 — De laatste hooizolder en drie dagen storm 111
Hoofdstuk 14 — De stilte, het verraad en het gevilde konijn 121
DEEL III — De vloek van de zondebok 133
Hoofdstuk 15 — De vloek van de zondebok 135
Hoofdstuk 16 — De oerkracht 143
Hoofdstuk 17 — De zoektocht naar identiteit 153
Hoofdstuk 18 — De ontmoeting van twee werelden 161
Hoofdstuk 19 — De afspraak van vertrouwen 169
Hoofdstuk 20 — De hal van de schone schijn 175
Hoofdstuk 21 — De vroeggeboorte en het wonder 185
Hoofdstuk 22 — Het lege fototoestel 191

DEEL IV — TERUG IN HET HOL VAN DE LEEUW 199
Hoofdstuk 23 — De valstrik van papier 203
Hoofdstuk 24 — Het gouden kleinkind en de geknipte band 211
Hoofdstuk 25 — De tijdmachine van de onderdrukking 219
Hoofdstuk 26 — De diefstal van de zonnestralen 225
DEEL V — DE BREKENDE KETENS 233
Hoofdstuk 27 — De inschrijving en de valse naam 237
Hoofdstuk 28 — De muur van de gevangenis 243
Hoofdstuk 29 — De sloop van de grenzen 251
Hoofdstuk 30 — De vlucht naar de zee 259
Hoofdstuk 31 — De vleugels van de pleegzoon 267
Hoofdstuk 32 — De barsten in het eerste middelbaar 273
Hoofdstuk 33 — De wolf aan de kust 279
Hoofdstuk 34 — De ongelijke strijd 285
Hoofdstuk 35 — De breuklijn van zestien 293
Hoofdstuk 36 — De ijzeren stilte en de afgrond 299
Hoofdstuk 37 — De bron van de tranen 305
Hoofdstuk 38 — De diagnose en het masker af 313
Hoofdstuk 39 — De eenzame strijder 321
Deel VI — De cirkel rond 327
Hoofdstuk 40 — De terugkeer van de verloren zoon 331
Hoofdstuk 41 — De ijzeren klem van het zwijgen 337
Hoofdstuk 42 — Het offer en de ultieme scherf 343
Hoofdstuk 43 — De eeuwige zonnestraal 353
Hoofdstuk 44 — De nieuwe horizon 361
Hoofdstuk 45 — De ultieme bevrijding 371
Hoofdstuk 46 — Het masker valt in het heden 381
Eindbeschouwing 393
Nawoord 399

DEEL I — Het kind dat niet mocht bestaan

Over een jeugd waarin liefde schaars was, angst vanzelfsprekend werd en een klein meisje leerde te overleven.

Er was een tijd waarin ik nog niet wist dat een kind zich veilig hoort te voelen in zijn eigen huis, dat liefde niet verdiend hoeft te worden en dat een moeder degene zou moeten zijn bij wie je bescherming vindt wanneer de wereld te groot en te beangstigend wordt.

Ik leerde al vroeg om stil te zijn wanneer ik eigenlijk wilde huilen, om te gehoorzamen wanneer alles in mij zich verzette en om de schuld op mij te nemen van dingen die ik niet had gedaan, omdat ik langzaam begon te geloven dat er iets verkeerd was met mij en dat ik misschien eenvoudigweg niet de moeite waard was om van te houden.

Toch bestond er tussen alle angst en vernederingen ook liefde, verborgen in de warme handen van mijn vader, de geborgenheid bij mijn lieve moeke en de bijzondere verbondenheid met mijn jongere broer, met wie ik op de hooizolder een eigen wereld kon scheppen wanneer de werkelijkheid beneden te zwaar werd.

Die kleine stukjes liefde waren als zonnestralen die door de kieren van een gesloten deur naar binnen vielen, nauwelijks voldoende om de duisternis te verdrijven, maar kostbaar genoeg om mij te laten voelen dat er ergens een andere wereld moest bestaan.

Dit is het verhaal van het meisje dat leerde overleven voordat zij werkelijk had kunnen ontdekken wat het betekende om kind te zijn.

En van de eerste scherven die zij haar leven lang met zich mee zou dragen.

Hoofdstuk 1 — Geboren om te boeten

Ik werd geboren in een klein Vlaams-Brabants dorp, verscholen tussen groene weilanden, oude boerderijen en kronkelende landweggetjes, waar het leven grotendeels werd bepaald door de seizoenen, de katholieke tradities en de ongeschreven regels van een gemeenschap waarin iedereen elkaar kende en waarin de schone schijn soms belangrijker leek dan wat er werkelijk achter de voordeuren gebeurde.

De meeste gezinnen hadden een eigen groentetuin waarin aardappelen, groenten en fruit werden gekweekt, terwijl anderen wat kippen, konijnen of andere kleine hofdieren hielden, en verspreid tussen de bescheiden dorpswoningen lagen nog enkele grotere boerderijen die van generatie op generatie werden overgedragen, met uitgestrekte weilanden waarop gevlekte koeien stonden te grazen of paarden rustig hun weg zochten door het hoge gras.

Wanneer je het dorp binnenkwam, kon je, afhankelijk van de windrichting en het seizoen, de doordringende geur van mesthopen ruiken of de frisse, harsachtige lucht van de dennenbomen die langs sommige erven stonden, terwijl de melkboer, de brouwer en de kolenboer nog aan huis kwamen en de dokter, de pastoor en de nonnen een vanzelfsprekend gezag genoten dat nauwelijks ter discussie werd gesteld.

Er woonden nog ongehuwde jonkvrouwen en jonkmannen die hun hele leven onder hetzelfde dak waren blijven wonen. Op warme zomeravonden, wanneer het werk gedaan was en de avondmaaltijd achter de rug, werden de houten stoelen naar buiten gedragen.

Voor de voordeur werd dan nog wat gepraat, het laatste dorpsnieuws uitgewisseld en, zoals dat in kleine gemeenschappen nu eenmaal ging, uitgebreid geroddeld totdat de schemering over de huizen en weilanden viel.

Het was een dorp waar een gemiddeld gezin vier tot zes kinderen telde en waarin vrijwel iedereen op zondag zijn mooiste kleren aantrok om naar de kerk te gaan, niet alleen omdat het geloof zo'n vanzelfsprekende plaats in het dagelijks leven innam, maar ook omdat de zondagse kerkdienst een gelegenheid bood om te zien wie er aanwezig was, hoe iemand eruitzag en welke nieuwe kledingstukken er sinds de vorige week waren aangeschaft.

Vooral tijdens de belangrijke kerkelijke feestdagen leek de communiegang soms wel een kleine modeshow, waarbij de nieuwste aankopen van het seizoen zorgvuldig werden bekeken en beoordeeld, iets waar ik nu, zoveel jaren later, nog om kan lachen, al vond ik het destijds verschrikkelijk dat we na thuiskomst onmiddellijk onze goede kleren moesten uittrekken en inruilen voor een ordinair trainingspak.

Achter de ramen bewogen de glasgordijnen wanneer iemand voorbijkwam, en hoewel de mensen graag de indruk wekten dat ze precies wisten wat er in ieder gezin gebeurde, bleef juist datgene wat werkelijk belangrijk was vaak verborgen achter de muren van de huizen waarin men zo keurig en voorbeeldig probeerde te leven.

Ook bij ons thuis regeerde de schone schijn, want achter onze zware ijzeren voordeur speelde zich een werkelijkheid af die nauwelijks iets te maken had met het beeld dat mijn moeder zo zorgvuldig aan de buitenwereld wilde tonen.

Wij moesten het perfecte gezin vormen, met keurige kinderen, een hardwerkende vader en een moeder die alles onder controle had, zodat niemand aanleiding zou vinden om vragen te stellen over wat er werkelijk gebeurde zodra de voordeur achter ons werd gesloten.

Ik was de oudste dochter in een gezin dat uiteindelijk vier kinderen zou tellen, een gezin dat voor de buitenwereld keurig paste binnen het vertrouwde dorpsbeeld, maar waarin mijn plaats eigenlijk al was bepaald voordat ik mijn eerste adem had uitgeblazen.

Mijn moeder was toen ze van mij zwanger was zwaar afhankelijk van Valium.

Een medicijn dat haar moest helpen om haar spanningen en onrust te onderdrukken, maar waarvan de gevolgen voor mij als pasgeboren baby volgens wat mij later werd verteld bijzonder ingrijpend waren.

Van mijn tante hoorde ik jaren later dat mijn moeder na de geboorte van mijn oudste broer de druk van het moederschap eigenlijk al niet meer aankon, en dat ik, toen ik ter wereld kwam, zo verschrikkelijk veel huilde dat mijn eerste levensweken vrijwel volledig in het teken stonden van mijn aanhoudende gekrijs.

Volgens wat mij later is verteld, had mijn kleine lichaampje te kampen met ontwenningsverschijnselen, waardoor ik zes weken lang vrijwel dag en nacht huilde, niet omdat ik een moeilijk of lastig kind was, maar omdat ik vanaf mijn geboorte een strijd moest voeren waarvoor ik als hulpeloze baby geen enkele bescherming had.

Mijn moeder kon dat voortdurende huilen niet verdragen, omdat het haar rust verstoorde en niet paste binnen het beeld van een gehoorzame baby die alleen aandacht nodig had wanneer het haar uitkwam, zodat mijn gekrijs al snel werd beschouwd als iets waarmee ik haar het leven zuur maakte.

Mijn vader had met zijn eigen handen een prachtige, witte houten krib voor mij gemaakt, een gesloten bedje waarin ongetwijfeld veel liefde en zorg van zijn kant waren verwerkt, maar dat in die eerste weken vooral een plek werd waar ik alleen lag, in een van de drie slaapkamers die ons huis telde, met de deur dicht zodat mijn gehuil zo weinig mogelijk tot de rest van het huis kon doordringen. Mijn tante vertelde me dat ik nauwelijks werd opgepakt of getroost en dat mijn moeder vond dat je een huilende baby vooral niet te veel aandacht moest geven, omdat je haar daarmee alleen maar zou verwennen, alsof een pasgeboren kind dat zo wanhopig om troost vroeg al bewust zou proberen haar moeder naar haar hand te zetten.

Wanneer ik probeer me een voorstelling te maken van die eerste zes weken, zie ik dat kleine witte bedje voor me, met daarin een hulpeloos kindje dat niet kon vertellen waarom het zoveel pijn of ongemak ervoer en dat alleen maar kon huilen in de hoop dat iemand zou komen om haar vast te houden.

Natuurlijk kan ik me die eerste weken niet bewust herinneren, maar de verhalen die mij later werden verteld en de manier waarop mijn moeder mij gedurende mijn verdere jeugd behandelde, hebben mij doen beseffen dat de afstand tussen ons niet pas ontstond toen ik ouder werd.

In plaats van troost, geborgenheid en moederlijke warmte kreeg ik volgens die verhalen al vanaf mijn geboorte het stempel van een lastig kind opgedrukt, alsof mijn aanwezigheid op zichzelf een verstoring vormde van het leven dat mijn moeder voor ogen had gehad.

Ik was degene die haar rust verstoorde, de stoorzender die voortdurend aandacht vroeg en de ergerlijke lastpost die blijkbaar niet begreep dat zij andere verwachtingen had van het moederschap.

Daar, in die eerste weken van mijn bestaan, lijkt achteraf gezien de tafel te zijn gedekt waaraan ik nog tientallen jaren zou moeten plaatsnemen, niet als een geliefd kind dat mocht opgroeien in de veiligheid van een gezin, maar als degene op wie de ergernis, de woede en de schuld konden worden afgewenteld wanneer het leven niet verliep zoals mijn moeder dat verlangde.

Ik was de zondebok, lang voordat ik zelf kon begrijpen wat dat betekende.

Naarmate ons gezin groter werd, werd de ongelijke verdeling van aandacht en genegenheid steeds duidelijker, want mijn moeder leek haar kinderen niet te kunnen zien als vier verschillende mensen met ieder hun eigen behoeften en karakter, maar deelde hen rollen toe waaruit nauwelijks te ontsnappen viel.

Mijn oudste broer, die een jaar ouder was dan ik, en mijn jongste broer, die tien jaar na mij werd geboren, waren haar gouden kinderen, de twee jongens die in haar ogen vrijwel niets verkeerd konden doen en die als kostbare pronkstukken op een voetstuk werden geplaatst, terwijl mijn een jaar jongere broer en ik voortdurend moesten ervaren hoe anders haar houding tegenover ons was.

De oudste en de jongste mochten stralen in het kunstmatige licht waarmee zij hen omringde, alsof hun aanwezigheid haar eigen waarde bevestigde, terwijl mijn jongere broer en ik in de ijzige kou van haar afwijzing stonden en voortdurend moesten opletten of we niet opnieuw aanleiding gaven tot een van haar onvoorspelbare woede-uitbarstingen.

Wanneer er iets misging, wanneer de sfeer in huis plotseling omsloeg of wanneer mijn moeder haar eigen spanningen niet langer kon beheersen, hoefden mijn broertje en ik vaak maar één blik op haar gezicht te werpen om te begrijpen dat er gevaar dreigde.

Haar ogen konden angstaanjagend wijd opengaan, haar gezicht veranderde en de spanning die van haar uitging was soms zo sterk dat we al voordat er één woord was gesproken wisten dat er opnieuw iets zou gebeuren waarvoor wij waarschijnlijk de schuld zouden krijgen.

Wij waren de bliksemafleiders voor haar onvoorspelbare buien, de kinderen op wie zij haar woede kon richten wanneer de spanning in haarzelf te groot werd, terwijl de twee gouden kinderen zoveel mogelijk buiten schot bleven.

Voor een kind is het nauwelijks te begrijpen waarom dezelfde moeder het ene kind met trots en bewondering kan bekijken en het andere met afkeer of ergernis tegemoet kan treden, zeker wanneer je zelf nog niet beschikt over de woorden om dat verschil te benoemen en alleen maar voelt dat er blijkbaar iets mis met je moet zijn.

Zo begon ik al vroeg een schuldgevoel met me mee te dragen dat helemaal niet van mij was, maar dat langzaam een vast onderdeel werd van de manier waarop ik naar mezelf keek, alsof ik voortdurend iets moest goedmaken zonder ooit precies te weten wat ik verkeerd had gedaan.

Vanaf het moment dat ik me bewust iets van mijn jeugd kan herinneren, voelde het leven zwaar, omdat er nauwelijks ruimte was om gewoon kind te zijn en de dagen vooral werden bepaald door de werkzaamheden die mijn moeder mij opdroeg.

Terwijl mijn oudste broer en later ook mijn jongste broer de gelegenheid kregen om te spelen en hun eigen bezigheden te hebben, werden mij verantwoordelijkheden op de schouders gelegd die nooit bij een klein meisje hadden mogen terechtkomen.

Ik moest mijn broers helpen met wassen en aankleden, hun haren kammen en ervoor zorgen dat allerlei dagelijkse werkzaamheden werden uitgevoerd, terwijl er daarnaast in en rondom het huis altijd wel iets te doen was waarvoor mijn kleine handen konden worden ingezet.

In de groentetuin moest ik helpen met omspitten, zaaien en oogsten, de perken moesten worden geharkt, de kiezels en de straat moesten worden geveegd en de eieren geraapt, waarbij ik bovendien voortdurend moest opletten voor die verschrikkelijke, valse haan die mij achternazat zodra hij de kans kreeg.

Wanneer het fruit aan de bomen rijp was, moest ik helpen plukken, waarbij ik met een grote houten ladder moest sleuren om bij de hoger hangende vruchten te kunnen komen, waarna een deel van de oogst later weer moest worden verwerkt tot confituur.

Het waren niet alleen de afzonderlijke karweitjes die zo zwaar op me drukten, maar vooral het eindeloze karakter ervan, omdat het ene werk nauwelijks was afgerond of het volgende zich alweer aandiende en ik het gevoel kreeg dat er in ons huis eenvoudigweg geen moment bestond waarop ik zonder schuldgevoel niets hoefde te doen.

Wanneer mijn moeder zag dat ik even stilzat, schoot ik vaak al overeind voordat ze iets had gezegd, als een pijl die uit een boog wordt afgeschoten, omdat ik wist dat nietsdoen in haar ogen geen rust betekende, maar luiheid waarvoor ik opnieuw terechtgewezen kon worden.

Zelfs nu, zoveel jaren later, kan het me nog overkomen dat ik me schuldig voel wanneer ik rustig zit en niets doe, alsof ergens diep in mij dat kleine meisje nog altijd op haar hoede is en ieder ogenblik verwacht dat er iemand zal verschijnen om haar te vertellen dat ze haar tijd niet mag verdoen.

Mijn moeder, die vaak door haar medicatie was verdoofd, liet een groot deel van de dagelijkse werkzaamheden aan anderen over, en hoewel ik nog maar een kind was, werd van mij verwacht dat ik hielp om de gaten op te vullen die daardoor in het huishouden en de verzorging van het gezin ontstonden.

Zo werd ik niet alleen degene die de schuld kreeg wanneer er iets verkeerd ging, maar ook degene die moest zorgen dat er zo weinig mogelijk verkeerd kón gaan, een verantwoordelijkheid die veel te zwaar was voor mijn leeftijd en die me voortdurend het gevoel gaf dat ik alert moest blijven.

Wanneer ik mijn jeugd in drie woorden zou moeten samenvatten, dan zouden dat nog altijd dezelfde woorden zijn die zo diep in mijn herinnering gegrift staan: **zorgen, werken, zwijgen.**

Zorgen voor anderen, werken totdat ik nauwelijks nog energie overhad en vooral mijn mond houden wanneer ik iets oneerlijk vond of wanneer ik voelde dat ik zelf behoefte had aan aandacht, rust of genegenheid.

Ik leerde al heel jong om op eieren te lopen, mijn adem in te houden wanneer de spanning in huis opliep en mezelf zo onzichtbaar mogelijk te maken wanneer ik vermoedde dat er opnieuw een storm zou losbarsten.

Terwijl andere kinderen uit het dorp buiten speelden, touwtjesprongen, elastieksprongen of met hun vriendinnetjes ballen kaatsten, keek ik naar een wereld waaraan ik nauwelijks mocht deelnemen, omdat er thuis altijd werkzaamheden waren die belangrijker werden gevonden dan mijn behoefte om te spelen.

Ik mocht niet mee op strooptocht om kersen te plukken, niet met andere kinderen forten bouwen langs het kanaal en niet met een poppenkoets over straat wandelen, terwijl zelfs het eenvoudige plezier van na schooltijd met vriendinnetjes spelen mij vrijwel volledig werd onthouden.

Hoe vaak zal ik niet verlangend hebben gekeken naar kinderen die lachend voorbijliepen, zonder dat zij zich ervan bewust waren hoe bijzonder het eigenlijk was dat ze zomaar naar buiten mochten om plezier te maken, terwijl ik wist dat mijn plaats achter de zware ijzeren voordeur lag, waar het werk op mij wachtte.

Ik was een kind dat nauwelijks de gelegenheid kreeg om kind te zijn, een meisje dat al vroeg leerde dat haar eigen verlangens ondergeschikt waren aan de behoeften en de stemmingen van anderen.

Wanneer ik nu terugkijk op die eerste levensjaren, zie ik hoe de witte, gesloten krib die mijn vader met zoveel liefde had gemaakt, bijna het begin vormde van een lange weg waarop ik steeds opnieuw moest leren mijn eigen behoeften opzij te schuiven.

Wat begon met een hulpeloze baby die volgens de verhalen van mijn tante nauwelijks werd getroost, groeide uit tot een klein meisje dat voortdurend probeerde te voorkomen dat haar moeder opnieuw kwaad zou worden, terwijl zij tegelijkertijd steeds meer verantwoordelijkheid kreeg voor een gezin waarin de rollen al lang waren verdeeld.

De buitenwereld zag een keurig gezin in een katholiek Vlaams-Brabants dorp, waar de glasgordijnen bewogen en de mensen elkaar op zondag in hun mooiste kleren ontmoetten, maar achter onze zware ijzeren voordeur groeide een meisje op dat leerde dat liefde niet vanzelfsprekend was en dat haar eigen plaats vooral werd bepaald door wat zij voor anderen kon betekenen.

Nog voordat ik begreep wat een zondebok was, had ik geleerd hoe het voelde om er een te zijn.

Hoofdstuk 2 — De onzichtbare vader en de muur om ons heen

Mijn vader was een schat van een man, een hardwerkende bouwvakker met grote, grove handen waarin de kloven soms dieper leken dan de scheuren in een dorre akker tijdens een hete zomer, en met een verweerd gezicht waarop de zon, de regen, de winterkou en vooral de zorgen van het dagelijks leven hun sporen hadden achtergelaten.

Wanneer ik aan hem terugdenk, zie ik nog altijd die sterke handen voor me, handen waarmee hij kon metselen, timmeren, bouwen en herstellen, maar die ondanks hun ruwe uiterlijk ook in staat waren tot een zachtheid die in ons huis zo zeldzaam was.

Hij was een man die werkelijk alles in de bouw kon en die niet alleen ons ouderlijk huis volledig eigenhandig had gebouwd, maar ook de varkensstallen met de hooizolder erboven, het gemetselde kippenhok en de verblijven voor de konijnen, die bij ons werden gehouden voor de eieren, waar dat van toepassing was, en vooral voor de slacht, zoals dat destijds in veel landelijke gezinnen gebruikelijk was.

In mijn herinnering zag mijn vader er altijd ouder uit dan hij werkelijk was. Zijn donkere krulhaar vertoonde nauwelijks een spoor van grijs, maar zijn gezicht had diepe groeven die niet alleen door de weersomstandigheden waren ontstaan, maar naar mijn gevoel ook door de aanhoudende spanningen waaronder hij leefde.

Het waren vooral zijn ogen en zijn gezicht die mij zijn vermoeidheid lieten zien, ook wanneer hij er niets over zei, want achter die sterke verschijning ging een man schuil die iedere dag opnieuw probeerde zijn gezin overeind te houden in een huis waarin de rust ieder ogenblik kon worden verstoord.

Mijn vader vertrok meestal al heel vroeg naar de bouwwerven, vaak nog voordat de zon was opgekomen, en wanneer ik wakker werd, was hij dikwijls al lang weg, zodat zijn aanwezigheid in mijn jeugd iets kostbaars werd waarnaar ik verlangde maar waarop ik nauwelijks kon rekenen.

Hij werkte zich kapot om zijn gezin en zijn veeleisende vrouw te onderhouden, en hoewel ik als kind vooral voelde hoe verschrikkelijk ik hem miste, ben ik me later steeds vaker gaan afvragen of die lange werkdagen voor hem misschien ook een manier waren om te

ontsnappen aan de verstikkende sfeer die mijn moeder in ons huis creëerde.

Misschien bood het zware werk op de bouwwerven hem een vorm van rust die hij thuis nauwelijks kon vinden, omdat hij daar tenminste wist wat er van hem werd verwacht en omdat een muur die hij metselde of een dak dat hij bouwde zich niet plotseling tegen hem kon keren door een onvoorspelbare uitbarsting van woede.

Ik weet niet of hij dat zelf ooit zo heeft ervaren, maar wanneer ik terugdenk aan zijn zwijgzaamheid, zijn vermoeidheid en de spanning die soms al ontstond zodra hij thuiskwam, kan ik me nauwelijks voorstellen dat hij zich in ons gezin werkelijk vrij en ontspannen heeft gevoeld.

Tegelijkertijd vraag ik me af of hij misschien juist door zoveel mogelijk weg te blijven probeerde te voorkomen dat de situatie thuis nog verder uit de hand liep, omdat zijn aanwezigheid en vooral zijn genegenheid voor ons kinderen mijn moeder soms zo jaloers konden maken dat de spanning onmiddellijk opliep.

Mijn moeder wilde binnen ons gezin op ieder moment de volledige controle behouden, en wanneer mijn vader ons wat tederheid gaf, even met ons wilde spelen of gewoon liefdevol aanwezig probeerde te zijn, kon dat al voldoende zijn om opnieuw een hevige ruzie te ontketenen.

Het was alsof er in ons huis maar één persoon mocht bepalen aan wie aandacht werd gegeven en hoeveel genegenheid iemand verdiende, zodat zelfs de liefde van een vader voor zijn kinderen iets kon worden waarvoor later een prijs moest worden betaald.

Wanneer mijn moeder zich bedreigd voelde door die aandacht, kon haar woede plotseling losbarsten, en het waren vaak mijn een jaar jongere broer en ik die de gevolgen daarvan moesten dragen, ook wanneer wij niets anders hadden gedaan dan genieten van een zeldzaam moment waarop onze vader er werkelijk voor ons was.

Dat maakte zijn aanwezigheid voor mij soms dubbel, omdat ik zo ontzettend naar hem verlangde en tegelijkertijd wist dat juist de momenten waarop hij ons liefde gaf aanleiding konden worden voor nieuwe spanningen.

Ik wilde dat hij thuis was, dat hij me beschermde en dat hij gewoon mijn vader kon zijn, maar ik zag ook hoe machteloos hij soms tegenover mijn

moeder stond en hoe moeilijk het voor hem was om iets aan onze situatie te veranderen.

Zijn afwezigheid betekende bovendien dat mijn jongere broer en ik een groot deel van de tijd alleen tegenover haar stonden, zonder een volwassene die tussenbeide kon komen wanneer haar woede zich tegen ons richtte en zonder iemand die de klappen of de vernederingen kon tegenhouden.

Hoe ouder ik werd, hoe duidelijker ik begon te beseffen dat mijn vader zelf eveneens gevangen zat in de omstandigheden van ons gezin, al kon ik als kind natuurlijk niet begrijpen welke overwegingen, angsten of verantwoordelijkheden hem ervan weerhielden om werkelijk tegen mijn moeder op te treden.

Ik zag alleen dat hij zweeg wanneer ik zo graag had gewild dat hij iets zei, en dat hij zijn woede vaak binnenhield terwijl ik aan zijn gezicht kon zien dat hij diep vanbinnen kookte.

Maar de macht van mijn moeder beperkte zich niet tot de muren van ons huis, want langzaam maar zeker begon zij ook de wereld daarbuiten voor ons af te sluiten, alsof ieder contact met mensen die ons werkelijk kenden een gevaar vormde voor de controle die zij over ons wilde behouden.

Tijdens de eerste vier jaren van mijn leven woonden we vlak bij de familie van mijn vaders kant, van wie het huis slechts door weilanden van het onze werd gescheiden, en op die weilanden graasden hun koeien terwijl wij aan de andere kant van het grasland een wereld hadden kunnen vinden waarin tantes, ooms, neven en nichten deel uitmaakten van ons dagelijks leven.

Er waren kinderen van ongeveer onze leeftijd met wie we konden spelen, er was een tante en een oom en er bestond in ieder geval de mogelijkheid om buiten ons eigen gezin contact te hebben met mensen die ons kenden en bij wie we misschien wat warmte of bescherming hadden kunnen vinden.

Wanneer ik aan die tijd terugdenk, zie ik de weilanden tussen onze huizen voor me, met de koeien die rustig stonden te grazen en de open ruimte die ons eigenlijk met elkaar verbond, omdat de afstand tussen beide gezinnen zo klein was dat het vanzelfsprekend had moeten zijn dat we elkaar regelmatig zagen.

Maar op een dag veranderde alles.

Zonder dat wij kinderen ook maar enige begrijpelijke uitleg kregen, werd het contact met die familie plotseling verboden, alsof er van de ene op de andere dag een onzichtbare grens over de weilanden was getrokken waar wij onder geen enkele voorwaarde nog overheen mochten.

Mijn moeder maakte duidelijk dat wij geen contact meer mochten hebben met onze neven en nichten, niet thuis, niet op school en ook niet wanneer we elkaar toevallig ergens anders tegenkwamen, en ze waarschuwde ons dat er wat zou zwaaien wanneer ze zou ontdekken dat we toch met hen hadden gesproken.

Ik herinner me hoe onbegrijpelijk dat voor mij was, omdat die mensen immers gewoon naast ons woonden en deel uitmaakten van onze familie, terwijl we nu plotseling moesten doen alsof ze niet meer bestonden.

Dat mijn moeder nooit met een goed woord over hen sprak en dat de verstandhouding van haar kant al langer slecht was, hadden we natuurlijk wel gemerkt, maar dat we zelfs niet meer met onze eigen neven en nichten mochten praten, maakte de wereld waarin we opgroeiden opnieuw een stuk kleiner.

De familie die letterlijk aan de andere kant van het weiland woonde, werd voor ons onzichtbaar gemaakt, niet doordat ze werkelijk verdwenen was, maar doordat mijn moeder had bepaald dat wij haar niet langer mochten zien of erkennen.

Alsof dat verbod op zichzelf nog niet voldoende was, moesten er op de grens tussen ons huis en het weiland ook een hele reeks dennenbomen worden geplant, waardoor de open ruimte tussen de beide erven langzaam veranderde in een groene afscheiding die steeds minder zicht toeliet op de mensen die daarachter woonden.

Ik zie die bomen nog voor me, jonge dennen die in de grond werden gezet en die naarmate ze groter werden niet alleen een fysieke afscheiding vormden, maar voor mij ook het symbool werden van de muur die mijn moeder om ons gezin heen optrok.

Waar eerst weilanden lagen die onze huizen met elkaar verbonden, ontstond nu een grens die ons van onze eigen familie scheidde, alsof het niet voldoende was om ons het contact te verbieden en ook het zicht op die andere wereld moest verdwijnen.

Geen contact, geen pottenkijkers en vooral geen getuigen die van dichtbij konden zien hoe het er bij ons thuis werkelijk aan toeging.

In een dorp waar de mensen achter hun glasgordijnen voortdurend in de gaten hielden wat er bij de buren gebeurde, wist mijn moeder naar de buitenwereld toe de schone schijn zorgvuldig overeind te houden, terwijl juist de mensen die ons werkelijk hadden kunnen helpen steeds verder van ons werden verwijderd.

Mijn moeder zorgde ervoor dat de grenzen van onze wereld steeds nauwer werden, niet alleen door te bepalen met wie we mochten omgaan, maar ook door de angst die ontstond wanneer we het waagden iets te doen wat zij had verboden. Voor mijn jongere broer en mij betekende dat dat we niet alleen thuis voortdurend moesten opletten wat we deden en zeiden, maar ook daarbuiten rekening moesten houden met haar regels, zelfs wanneer we op school of ergens in het dorp toevallig familieleden tegenkwamen.

Ik kan me nauwelijks voorstellen hoe verwarrend dat voor een kind moet zijn geweest, om mensen die je kent en die zo dicht bij je wonen plotseling te moeten negeren, terwijl je niet begrijpt waarom je hen niet meer mag groeten en alleen weet dat ongehoorzaamheid ernstige gevolgen kan hebben. Mijn vader zag wat er gebeurde. Hoe vaak heb ik zijn gezicht niet wit zien wegtrekken van woede en onmacht wanneer mijn moeder opnieuw haar zin doordreef, terwijl hij zijn grote, grove handen tot vuisten balde en die diep in zijn broekzakken stak, alsof hij de spanning ergens moest vasthouden om te voorkomen dat ze naar buiten zou breken.

Ik herinner me zijn strak op elkaar geklemde kaken, de harde lijnen in zijn gezicht en de manier waarop hij soms zwijgend bleef staan terwijl alles aan hem liet zien dat hij het niet eens was met wat er gebeurde. Dat beeld is me altijd bijgebleven, misschien juist omdat ik als kind zo wanhopig hoopte dat hij op zo'n moment iets zou zeggen, dat hij zijn stem zou verheffen en duidelijk zou maken dat het genoeg was geweest.

Maar meestal zweeg hij. Zijn zwijgen was voor mij moeilijk te begrijpen, omdat ik wist dat hij van ons hield en omdat ik in zijn gezicht kon zien hoeveel pijn en woede hij soms voelde, terwijl er tegelijkertijd niets veranderde aan de omstandigheden waarin mijn broertje en ik moesten opgroeien. Pas veel later ben ik gaan beseffen dat zijn zwijgen misschien niet eenvoudigweg betekende dat hij niets wilde doen, maar dat ook hij op zijn eigen manier gevangen zat in een verhouding waarin ieder verzet

opnieuw tot hevige ruzies kon leiden, waarvan de gevolgen vaak terechtkwamen bij de kinderen die hij juist zo graag wilde beschermen.

Dat neemt niet weg dat ik hem als klein meisje ontzettend heb gemist, niet alleen omdat hij zo vaak van huis was om te werken, maar vooral omdat ik zo verlangde naar een vader die zonder angst voor de gevolgen gewoon bij ons kon zijn.

Ik had graag gezien dat hij met ons speelde, ons vasthield wanneer we verdrietig waren en ons beschermde wanneer de woede van mijn moeder opnieuw door het huis raasde, maar de werkelijkheid was dat zijn liefde vaak alleen zichtbaar kon worden in kleine, stille gebaren die niet onmiddellijk haar aandacht trokken. Wanneer ik nu terugdenk aan die sterke man met zijn verweerde gezicht, zijn donkere krullen en zijn handen vol kloven, zie ik niet alleen de vader die ons huis, de stallen en de hooizolder bouwde, maar ook een man die onder een enorme last gebukt ging en die misschien veel meer verdriet en machteloosheid met zich meedroeg dan ik als kind ooit heb kunnen begrijpen.

Hij had met zijn eigen handen een huis gebouwd waarin zijn gezin veilig had moeten kunnen opgroeien, maar hij kon niet verhinderen dat binnen die muren een wereld ontstond waarin angst, controle en zwijgen steeds meer de plaats innamen van liefde en geborgenheid. En terwijl de dennenbomen langs het weiland langzaam hoger groeiden en de familie aan de andere kant steeds verder uit ons dagelijks leven verdween, werd ook de onzichtbare muur om mijn jongere broer en mij steeds steviger.

Mijn vader zweeg, de buitengesloten familie zweeg en wij bleven achter in de ongenadige greep van een moeder die ons stukje bij beetje afkloof, terwijl we als twee jonge boompjes voortdurend moesten meebuigen met de gure wind van haar onvoorspelbare woede, in de hoop dat we niet zouden breken.

We stonden nog maar aan het begin van ons leven, maar hadden allebei al geleerd dat overleven soms betekende dat je zo stil mogelijk moest blijven staan, zelfs wanneer de storm om je heen steeds heviger werd.

Hoofdstuk 3 — De menselijke radar en de hooizolder

Er ging thuis bijna geen dag voorbij zonder ruzie. Vanaf het ogenblik waarop we 's morgens onze ogen openden tot het moment waarop we 's avonds weer naar bed gingen, leefden we in een huis waar rust en harmonie nauwelijks bestonden. Zelfs wanneer het stil was, voelde die stilte niet veilig, want achter iedere gesloten deur, iedere onverwachte beweging en ieder geluid kon de volgende uitbarsting schuilgaan.

Ons huis was een tikkende tijdbom waarvan alleen mijn moeder wist wanneer ze zou ontploffen.

En er was werkelijk niets voor nodig om de lont aan te steken. Een witte onderbroek die tijdens het wassen roze was geworden, een vogel die zijn behoefte had gedaan op haar pasgewassen ramen, een omgevallen beker melk of zelfs een van ons die, zoals ieder normaal kind, een dagje ziek was. Wat in een ander gezin misschien een zucht, een opmerking of een beetje ongemak zou veroorzaken, kon bij ons uitgroeien tot een allesverwoestende storm.

En ik, dat kleine meisje met haar sproetjesneus, stond er als zondebok bijna altijd middenin.

Al heel jong ontwikkelde ik een bijzonder vermogen om de kleinste veranderingen in mijn omgeving waar te nemen. Niet omdat ik daar bewust voor koos, maar omdat mijn veiligheid ervan afhing. Ik werd een waarnemer, een voortdurend draaiende scanner die iedere beweging registreerde en ieder geluid probeerde te begrijpen, nog voordat duidelijk werd wat het betekende.

Soms hoefde ik een kamer niet eens binnen te gaan om te weten hoe de stemming was. Mijn lichaam had het gevaar al opgemerkt voordat mijn verstand het kon verklaren.

Er trok dan een elektrische trilling door me heen, vergelijkbaar met de schok die je krijgt wanneer je per ongeluk de stroomdraad rond een paardenweide aanraakt. Mijn hartslag versnelde onmiddellijk, mijn spieren spanden zich aan en al mijn aandacht richtte zich op één vraag: wat stond er deze keer te gebeuren?

Ik kende de geluiden van ons huis alsof het een geheime taal was geworden die ik noodgedwongen had leren spreken.

De groene keukenkastjes die met een harde klap werden dichtgesmeten. De zware eiken deuren die zelden gewoon gesloten werden, maar met zoveel kracht dichtvlogen dat het geluid door het huis galmde. De verandering in mijn moeders stem, eerst nauwelijks merkbaar, maar voor mij al voldoende om te weten dat er iets op til was. En dan haar ogen, die in mijn herinnering van een hard, giftig groen veranderden in een donkere blik waarin ik geen enkele zachtheid meer kon ontdekken.

Ik leerde ook de momenten herkennen waarop de werking van haar Valium leek af te nemen. De spanning nam toe, haar bewegingen werden scherper en de kleinste aanleiding kon voldoende zijn om de woede die in haar huisde naar buiten te laten breken.

Het was alsof ik iedere dag opnieuw door een mijnenveld moest lopen, zonder te weten waar de volgende explosie verborgen lag.

Wanneer er weer een hevige ruzie ontstond, kon ik zelden aan de kant blijven staan. Ik voelde de bijna onweerstaanbare drang om tussenbeide te komen, alsof ik als klein meisje verantwoordelijk was voor het herstellen van de vrede in ons gezin. Ik probeerde de aandacht af te leiden, de scherpe kanten van de ruzie weg te nemen of de schuld op mij te laden, ook wanneer ik werkelijk geen idee had wat er deze keer verkeerd was gegaan.

Meer dan eens betaalde ik daarvoor met een kapotte lip of blauwe plekken.

Toch bleef ik het proberen.

Ik wilde de brand blussen voordat het hele huis in vlammen zou opgaan. Ik wilde de woedende storm tot bedaren brengen, de dreiging uit de lucht halen en ervoor zorgen dat iedereen weer gewoon kon ademhalen. Dat ik daarbij zelf geraakt werd, leek op zulke momenten bijna van ondergeschikt belang, want zolang de ruzie maar ophield, had mijn ingrijpen voor mijn gevoel tenminste iets opgeleverd.

Zo leerde ik, zonder het te beseffen, dat de gevoelens van anderen belangrijker waren dan die van mijzelf.

Mijn moeder mocht woedend zijn, mijn broers mochten bang zijn en mijn vader mocht zich machteloos voelen, maar voor mijn eigen

verdriet, mijn angst en mijn behoeften leek nergens een plaats te bestaan.

Ik had geen stem waarmee ik kon zeggen dat het genoeg was, dat ik ook maar een kind was en dat ik niet voortdurend verantwoordelijk wilde zijn voor de emoties van de mensen om mij heen.

Die menselijke radar werd een onderdeel van wie ik was. Hij hielp me als kind om gevaar te herkennen en soms misschien zelfs te voorkomen, maar hij liet zich later niet zomaar uitschakelen. Tot op de dag van vandaag kan ik merken hoe ik onbewust de stemming van anderen peil, hoe ik luister naar een verandering in hun stem en hoe ik soms al spanning voel voordat iemand ook maar één woord heeft gezegd.

Wat ooit noodzakelijk was om overeind te blijven, droeg ik mijn verdere leven met me mee.

Gelukkig waren er in die benauwende wereld ook momenten waarop mijn jongere broer en ik even konden ontsnappen aan de voortdurende dreiging. We hadden een plek gevonden waar we, al was het maar voor korte tijd, de vrijheid konden ervaren die voor andere kinderen zo vanzelfsprekend was.

Onze hooizolder.

We moesten thuis hard werken en een van onze taken was het uitmesten van de varkensstallen. Beneden hing de doordringende, onaangename geur van de dieren en hun uitwerpselen, maar boven ons lag een heel andere wereld. Daar bevond zich het droge, warme hooi, dat zo heerlijk rook en waarin we ons het liefst urenlang zouden hebben verscholen.

We waren allebei allergisch voor stof en moesten er voortdurend van niezen, maar dat kon ons werkelijk niets schelen.

Ik zie ons nog staan, twee kleine kinderen met vier handen aan een zware houten ladder die we samen moesten verplaatsen. Het was een heel karwei om die ladder goed te krijgen, maar zodra het gelukt was, klommen we naar boven, trokken het groene houten deurtje open en betraden onze geheime wereld.

Daarna begonnen we aan het werk dat ons zoveel plezier zou bezorgen.

We sleepten de grote groene houten luiken open en gooiden het hooi naar beneden, steeds meer, totdat er onder de opening een flinke hoop

lag. En wanneer we vonden dat die groot genoeg was, keken we naar de diepte onder ons, namen een aanloop en sprongen.

Een paar seconden lang waren we gewichtloos.

De lucht suisde langs ons heen, het hooi kwam razendsnel dichterbij en even later verdwenen we in de zachte, droge massa die we zelf hadden opgeworpen. We krabbelden overeind, lachten en wilden onmiddellijk opnieuw naar boven.

Wat moet dat een prachtig gezicht zijn geweest, twee kinderen die zich met zoveel overgave in het hooi stortten, alsof de hele wereld even niet bestond.

Daarboven waren we geen zondebokken, geen kleine arbeiders en geen kinderen die voortdurend moesten opletten of ze iets verkeerd deden. Daar waren we gewoon een broer en een zus die plezier maakten, die konden lachen en die voor enkele ogenblikken niet hoefden na te denken over wat hen thuis te wachten stond.

Maar de tijd was altijd kort. Wanneer we genoeg hadden gesprongen, moesten we alsnog beginnen aan het uitmesten van de stallen, want het werk wachtte en mocht niet blijven liggen.

Die paar minuten vrijheid waren ons echter alles waard.

Totdat het op een dag misging.

Tijdens een van onze sprongen brak mijn broertje zijn pols.

Ik herinner me vooral hoe plotseling alles veranderde. Het plezier was in één klap verdwenen en de vertrouwde hooizolder, die ons zoveel heerlijke momenten had gegeven, werd ineens de plek waar een verschrikkelijk probleem was ontstaan.

Mijn broertje had pijn. Zijn pols zwol op en het werd duidelijk dat er iets ernstigs was gebeurd.

Maar de angst die ons overviel, ging niet alleen over die pijnlijke pols.

We dachten onmiddellijk aan onze moeder.

In ons huis bestonden geen gewone ongelukjes. Een kind dat tijdens het spelen viel, iets brak of per ongeluk schade veroorzaakte, kon niet vanzelfsprekend rekenen op troost en begrip. Alles kon worden

uitgelegd als ongehoorzaamheid, domheid of een zoveelste bewijs dat we niet deugden.

Wat moesten we zeggen?

Hoe konden we uitleggen dat we hadden gespeeld terwijl we eigenlijk moesten werken?

En wat zou er gebeuren wanneer mijn moeder ontdekte dat we van de hooizolder waren gesprongen?

De waarheid vertellen was voor ons geen mogelijkheid.

Dus zwegen we.

Aan de avondtafel hield ik mijn broer voortdurend in de gaten. Ik zag hoe moeilijk hij het had, hoe hij nauwelijks kon eten en hoe hij probeerde zijn pijn te verbergen. Toen hij vroeg of hij naar bed mocht, gaf ik hem met kleine knipoogjes te kennen dat dit waarschijnlijk het verstandigste was.

Als hij maar uit de buurt van onze moeder kon blijven.

Als niemand maar iets zou merken.

Als we die avond maar zonder nieuwe uitbarsting konden doorkomen.

Maar toen het huis stil was geworden en iedereen naar bed was gegaan, hoorde ik hem huilen.

Daar lag mijn broertje, met zijn gebroken pols, terwijl hij de pijn probeerde te verdragen die hij overdag zo zorgvuldig verborgen had gehouden. Ik kon het niet aanhoren en kon al helemaal niet verdragen dat hij daar alleen mee moest blijven liggen.

Dus stond ik op.

Als een kleine, bange dief sloop ik vanuit mijn kamer door het donkere huis naar de jongenskamer, zo voorzichtig mogelijk, omdat ik mijn andere broer niet wakker wilde maken. Ik wist niet hoe ik een gebroken pols moest verzorgen, maar ik wist wel dat ik iets moest proberen.

Ik zocht naar iets zachts waarmee ik zijn pijnlijke arm kon ondersteunen en vond uiteindelijk een paar herenzakdoeken. Die knoopte ik aan elkaar, zodat ik er een provisorisch verband van kon maken. Voorzichtig

probeerde ik zijn gezwollen pols ermee in te binden, hopend dat het hem een beetje verlichting zou geven.

Ik was zelf nog maar een klein meisje.

Ik had geen medische kennis, geen verbandmateriaal en geen volwassene aan wie ik zonder angst om hulp durfde te vragen.

Wat ik wel had, waren mijn handen, een paar zakdoeken en de wanhopige wens om mijn broertje te helpen.

En ondertussen bleef boven alles die ene angst hangen: wat als onze moeder het ontdekte?

De volgende dag moesten we een verhaal bedenken dat ons zou beschermen tegen de gevolgen van ons ongeluk.

We besloten te vertellen dat mijn broertje met zijn fietsje was gevallen terwijl hij rond het huis reed. Dat klonk aannemelijk, want op zondag, wanneer we uit de kerk kwamen, mochten we soms tot het middageten buiten spelen. Het was een van de weinige momenten waarop spelen ons werkelijk was toegestaan.

Zo werd een gebroken pols niet alleen een pijnlijke verwonding, maar ook een geheim dat we samen moesten bewaren.

We moesten liegen om te overleven.

Wanneer ik daar nu, zoveel jaren later, aan terugdenk, raakt het me nog altijd dat twee kinderen die een ongeluk hadden gehad, niet in de eerste plaats bezig waren met de vraag hoe ze hulp konden krijgen, maar met de vraag hoe ze konden voorkomen dat hun moeder woedend zou worden.

Want we kenden haar woorden.

Hoe vaak had ze ons niet toegeschreeuwd dat we de nagels van haar doodskist waren?

"Nagels van mijn doodskist!"

"Smeerlappen!"

En dan die andere verwensing, die ze met zoveel venijn kon uitspreken: dat we precies op onze vader leken, alsof er geen grotere belediging denkbaar was.

Die woorden kwamen telkens opnieuw, soms om iets wat we gedaan hadden, soms om iets wat helemaal buiten onze schuld lag en soms zonder dat we werkelijk begrepen waarom haar woede zich op ons richtte.

En het bleef niet altijd bij woorden.

De blauwe plekken die we opliepen, veranderden langzaam van kleur en verdwenen uiteindelijk, maar de gevolgen van de fysieke mishandeling bleven veel langer aanwezig. Sommige littekens draag ik vandaag nog altijd op mijn lichaam en andere hebben zich zo diep in mijn herinneringen vastgezet dat ik ze, zelfs na al die jaren, niet kan uitwissen.

Ik nam de schuld op mij wanneer mijn broers iets hadden uitgehaald, probeerde de ergste klappen op te vangen en bleef zoeken naar manieren om de spanning in huis te verminderen. Steeds opnieuw dacht ik dat ik misschien iets kon doen waardoor het deze keer anders zou aflopen.

Dat was de rol die ik als kind op mij had genomen, lang voordat ik kon begrijpen wat die verantwoordelijkheid eigenlijk betekende.

En toch zie ik, wanneer ik aan die jaren terugdenk, niet alleen de donkere kamers, de dichtgesmeten deuren en de angstaanjagende blik van mijn moeder. Ik zie ook die houten ladder.

Ik zie het groene deurtje, de grote luiken en het warme hooi dat in een wolk van stof naar beneden dwarrelde. Ik zie twee kinderen die elkaar aankijken, een aanloop nemen en zich met een uitbundigheid die ze nergens anders kwijt kunnen in de diepte storten.

Heel even waren we vrij. Maar zelfs op onze hooizolder, die kleine wereld waarin we nog gewoon kinderen konden zijn, bleef de schaduw van thuis aanwezig. Eén ongelukkige sprong was voldoende om ons terug te brengen naar de werkelijkheid waarin we hadden geleerd dat niet de pijn van een gebroken pols het ergste was, maar de angst voor wat er zou gebeuren wanneer de waarheid aan het licht kwam.

En zo werd ik steeds opnieuw die menselijke radar, altijd waakzaam, altijd luisterend, altijd voorbereid op de volgende storm.

Hoofdstuk 4 — Het kanaal, de kelder en de verbrandingsoven

Wanneer de werkelijkheid haar te veel werd of de leegte die met haar afhankelijkheid van Valium gepaard ging haar dreigde te overspoelen, greep mijn moeder soms naar een wapen waartegen ik als klein meisje volkomen weerloos was, omdat ze dan dreigde een einde aan haar leven te maken en daarmee een angst in mij wakker riep die zo diep ging dat ik de herinnering eraan, zelfs nu ik zesenzestig jaar oud ben, nog altijd letterlijk door mijn lichaam voel trekken.

"Ik ga me verzuipen in het kanaal!"

Die woorden konden plotseling door ons huis klinken, midden in een van haar onvoorspelbare uitbarstingen, waarna mijn hart onmiddellijk als een bezetene begon te bonzen en ik nog maar één gedachte had, namelijk dat ik iets moest doen om te voorkomen dat mijn moeder werkelijk naar het kanaal zou lopen en daar voorgoed in het water zou verdwijnen.

Ik was nog veel te klein om te begrijpen wat er zich in haar afspeelde, maar groot genoeg om de verschrikkelijke betekenis van haar woorden te beseffen, en dus rende ik in blinde paniek de straat over naar de buurvrouw die tegenover ons woonde, in de hoop dat zij als volwassene misschien wel in staat zou zijn mijn moeder tegen te houden.

Ik herinner me nog hoe hoog die deurbel voor mij hing, hoe ik op mijn tenen moest gaan staan en soms zelfs een sprongetje moest maken om erbij te kunnen, terwijl mijn kleine beentjes trilden van de haast en mijn adem nog nauwelijks kon volgen wat mijn hart me opdroeg.

Wanneer de buurvrouw eindelijk opendeed, smeekte ik haar om alsjeblieft onmiddellijk met me mee te komen, omdat mijn moeder had gezegd dat ze zich in het kanaal zou verdrinken en ik doodsbang was dat ze het werkelijk zou doen.

Wat er vervolgens precies werd gezegd, is in mijn herinnering minder duidelijk gebleven dan de paniek waarmee ik naar die voordeur rende, maar het gevoel dat ik verantwoordelijk was voor het leven van mijn moeder heeft zich zo diep in mij vastgezet dat ik het nooit werkelijk ben vergeten.

Een kind hoort zich veilig te kunnen voelen bij zijn ouders, hoort erop te mogen vertrouwen dat volwassenen voor zichzelf en voor hun kinderen kunnen zorgen, maar in ons huis waren die rollen volledig omgedraaid en werd van mij verwacht dat ik de beschermer werd van degene voor wie ik zelf zo verschrikkelijk bang was.

Ik droeg een verantwoordelijkheid die geen enkel klein meisje zou mogen dragen, want terwijl mijn moeder met haar dreigementen haar eigen wanhoop of woede naar buiten bracht, werd ik degene die moest voorkomen dat er iets onherstelbaars gebeurde, alsof haar leven in mijn kleine handen lag en alsof ik het mezelf nooit zou kunnen vergeven wanneer ik niet snel genoeg hulp wist te halen.

Die voortdurende angst maakte dat ik thuis nergens werkelijk tot rust kwam, omdat ik nooit wist wanneer er opnieuw iets zou gebeuren waardoor de wereld onder mijn voeten wegviel, en juist in die onveilige omgeving, waarin ik als zondebok nauwelijks bescherming ervoer, werd ik ook buiten ons gezin een gemakkelijk doelwit.

In diezelfde periode werd ik misbruikt door een oudere buurman, een kleine, kalende man van een jaar of zestig die naar hout en schaafsel rook, een geur die zich zo sterk met de herinnering aan hem heeft verbonden dat ik hem na al die jaren nog bijna kan ruiken wanneer ik aan die gebeurtenissen terugdenk.

Ik was doodsbang voor hem, maar die angst kon ik nauwelijks ergens kwijt, omdat ik had geleerd dat volwassenen bepaalden wat er gebeurde en dat ik vooral moest gehoorzamen, zwijgen en proberen geen aanleiding te geven tot nog meer moeilijkheden.

Wanneer mijn moeder voor dringende boodschappen van huis was en wij kinderen wat langer alleen bleven, kwam hij regelmatig bij ons binnen, waarna hij mijn broers met een karweitje bezighield of hun een stukje hout gaf waaruit ze met een mes speren konden maken, zodat zij hun aandacht op iets anders richtten en ik als enig meisje tussen de twee jongens bij hem achterbleef.

Dan moest ik op zijn schoot zitten, waar hij met zijn handen over mijn lichaam ging, terwijl ik verstijfde van angst en zijn zware, hijgende ademhaling vlak bij mijn oren hoorde, een geluid dat zich in mijn geheugen heeft vastgezet en dat mij nog altijd herinnert aan de volkomen machteloosheid die ik op die momenten voelde.

Ik wist niet hoe ik aan die situatie kon ontsnappen en had niemand bij wie ik veilig mijn verhaal kon doen, want in een huis waar mijn leven grotendeels bestond uit zorgen, werken en zwijgen, was geen vanzelfsprekende plek waar ik met zoiets verschrikkelijks naartoe kon.

De angst voor de buurman vermengde zich met de angst voor mijn moeder, omdat ik niet alleen bang was voor wat hij mij aandeed, maar ook voor wat er zou gebeuren wanneer zij erachter kwam, en zo werd iets waarvoor ik bescherming en troost had moeten krijgen opnieuw een geheim dat ik helemaal alleen moest dragen.

Ik slikte mijn verdriet en mijn angst in, zoals ik inmiddels zoveel had leren inslikken, terwijl de wereld om mij heen gewoon doorging en niemand leek te zien dat er achter het gezicht van dat kleine meisje iets verschrikkelijks verborgen zat.

Het verlangen om van huis weg te lopen ontstond dan ook al heel vroeg, niet omdat ik ergens een spannend avontuur wilde beleven of omdat ik nieuwsgierig was naar de wereld buiten ons dorp, maar omdat ik soms zo overweldigd werd door de angst en de onveiligheid dat ik alleen nog maar weg wilde, ver weg van alles en iedereen die mij pijn kon doen.

Ik herinner me dat ik ongeveer zes jaar oud moet zijn geweest toen ik op een dag werkelijk besloot om te vertrekken, nadat er opnieuw iets was gebeurd waardoor de spanning door mijn hele lijf trok en ik het gevoel had dat ik geen minuut langer in die beangstigende omgeving kon blijven.

Ik pakte mijn boekentasje, een prachtig blinkend tasje in blauw, groen en rood, met op de flap een gouden schuifknop die ik nog altijd zo duidelijk voor me zie, en stopte daarin de weinige dingen die ik dacht nodig te hebben wanneer ik voorgoed van huis zou gaan.

Veel bezat ik niet en veel wist ik ook niet over de wereld waarin ik terecht zou komen, zodat mijn hele voorbereiding uiteindelijk bestond uit een schone onderbroek en een appel van onze eigen appelboom, alsof die twee eenvoudige dingen voldoende zouden zijn om een zesjarig meisje op haar vlucht te beschermen.

Met mijn boekentasje stevig tegen me aangedrukt liep ik niet onmiddellijk naar buiten, maar daalde ik eerst de zwarte stenen trap af naar de kelder, waar de lucht koud en muf was en waar het daglicht slechts als een flauwe, grauwe schijn door het matte kelderraam naar binnen viel.

Daar ging ik zitten, helemaal alleen in het halfduister, met mijn blinkende boekentasje op mijn schoot en mijn hoofd vol gedachten die veel te zwaar waren voor een kind van mijn leeftijd, terwijl boven mij het huis lag waaruit ik zo wanhopig wilde ontsnappen.

Ik voelde de kou langzaam door mijn lichaam trekken en herinner me hoe ik zat te rillen en te beven, niet alleen omdat het in die kelder onaangenaam koud was, maar vooral omdat de spanning en de angst zich zo diep in mij hadden vastgezet dat ik nauwelijks nog wist wat ik moest doen.

Bijna een uur moet ik daar hebben gezeten, terwijl ik probeerde te bedenken waar ik naartoe kon gaan en hoe ik de moed zou vinden om werkelijk door de witte houten garagepoort naar buiten te stappen, weg van het huis waarin ik zo bang was en op weg naar een wereld waarvan ik eigenlijk helemaal niets wist.

Maar hoe langer ik daar zat, hoe duidelijker het werd dat ik nergens naartoe kon, want in een dorp waar iedereen iedereen kende, kon ik me nauwelijks voorstellen dat ik onopgemerkt zou verdwijnen, terwijl ik bovendien niemand wist bij wie ik werkelijk veilig zou zijn.

De familie van mijn vaderskant was uit ons leven verdwenen, mijn moeder had ervoor gezorgd dat wij nauwelijks vrij contact met anderen konden onderhouden en ik kende geen enkele volwassene bij wie ik zonder angst zou durven aankloppen om te vertellen waarom ik niet meer naar huis wilde.

Het besef dat er voor mij geen veilige plek bestond, was misschien nog wel beangstigender dan de gedachte aan alles waarvoor ik wilde vluchten, omdat ik daardoor gevangen bleef tussen twee werelden die mij allebei angst inboezemden.

Boven wachtte het huis met de ruzies, de slagen, de dreigementen en de buurman die ieder moment weer kon verschijnen, maar buiten wist ik niet waar ik heen moest of wie mij zou beschermen.

Uiteindelijk wonnen de kou en de angst het van mijn verlangen om te ontsnappen, waarna ik mijn boekentasje weer oppakte en langzaam de zwarte stenen keldertrap opkroop, terug naar de werkelijkheid waarvan ik zo wanhopig had gehoopt dat ik haar achter me kon laten.

Wanneer ik dat beeld nu voor me zie, van dat kleine meisje dat met haar blinkende boekentasje in het donker had gezeten en uiteindelijk toch weer naar boven ging, voel ik nog altijd het verdriet van een kind dat zelfs op het moment waarop het besluit weg te lopen nergens een veilige bestemming kan bedenken.

Maar er was nog een reden waarom juist die kelder, die zwarte stenen trap en de grote verbrandingsoven die daar beneden stond zo diep in mijn geheugen zijn gegrift, een reden die rechtstreeks verbonden was met het misbruik door de buurman en die ik jarenlang met niemand had kunnen delen.

Na een van die verschrikkelijke gebeurtenissen, waarbij hij mij ook met zijn vinger had gepenetreerd, ontdekte ik dat er bloedvlekken in mijn onderbroekje zaten, en hoewel ik nog maar zes jaar oud was, begreep ik onmiddellijk dat er iets was gebeurd wat ik voor mijn moeder verborgen moest houden.

De lichamelijke pijn was er, maar de angst voor haar reactie was nog veel groter, omdat ik in mijn korte leven al zo vaak had ervaren dat verdriet of onmacht niet vanzelfsprekend tot troost leidde en dat gebeurtenissen waarvoor ik helemaal geen verantwoordelijkheid droeg toch aanleiding konden worden voor woede en straf.

In plaats van hulp te zoeken of iemand te vertellen wat de buurman mij had aangedaan, begon ik na te denken over hoe ik het bewijs kon laten verdwijnen, alsof ik degene was die iets verkeerd had gedaan en alsof het mijn taak was ervoor te zorgen dat niemand ooit zou ontdekken wat er was gebeurd.

Zo kwam ik opnieuw in de koude, grauwe kelder terecht, waar ik via de zwarte stenen trap naar de grote verbrandingsoven liep en met mijn trillende handjes probeerde het zware, ronde deksel omhoog te krijgen.

Ik herinner me hoe ik daar stond met mijn bebloede onderbroekje, terwijl ik wist dat ik het in het vuur moest gooien voordat iemand het zou ontdekken, en hoe ik uiteindelijk het deksel opende en het stukje stof aan de vlammen prijsgaf, alsof ik daarmee ook de gebeurtenis zelf uit mijn leven zou kunnen laten verdwijnen.

Het vuur vernietigde de bloedvlekken en daarmee het zichtbare bewijs van wat mij was aangedaan, maar het kon natuurlijk niets veranderen aan de angst, de schaamte en het schuldgevoel die zich inmiddels diep in mij hadden vastgezet.

Ik had niets verkeerd gedaan, maar als zesjarig meisje kon ik dat niet zo zien, omdat ik gewend was geraakt aan een wereld waarin ik voor zoveel dingen verantwoordelijk werd gehouden en waarin ik voortdurend moest proberen te voorkomen dat anderen kwaad op mij werden.

Dat was de reden waarom er later een schone onderbroek in mijn blinkende boekentasje zat toen ik in het donker van de kelder mijn vlucht voorbereidde, samen met die ene appel van onze appelboom, twee eenvoudige voorwerpen die voor een buitenstaander nauwelijks iets zouden betekenen, maar die voor mij verbonden waren met een geheim dat veel te groot was om alleen te dragen.

Ik wilde weg van de buurman die mij had misbruikt, weg van de angst voor mijn moeder en weg van het verstikkende gevoel dat er nergens iemand was die werkelijk zag wat er met mij gebeurde, maar uiteindelijk moest ik erkennen dat ik niet wist waar ik heen kon en dat ik, hoe verschrikkelijk de situatie thuis ook was, geen andere plek had om naartoe te gaan.

Wanneer ik mijn eigen verhaal nu teruglees, besef ik hoezeer die gebeurtenissen lijken op scènes uit een gitzwarte thriller, met een dreigend kanaal, een oudere buurman, een koude kelder, een verbrandingsoven en een klein meisje dat in het halfduister met een boekentasje op haar schoot zit, maar het verschrikkelijke is dat dit geen verzonnen verhaal was en dat er voor mij geen schrijver bestond die op het laatste moment een redder kon laten verschijnen.

Het was mijn eigen werkelijkheid, waarin ik op zesjarige leeftijd al had geleerd om geheimen te bewaren die geen enkel kind zou mogen kennen, terwijl ik tegelijkertijd probeerde de dreigementen van mijn moeder op te vangen en mezelf te beschermen tegen een volwassen man die misbruik maakte van mijn kwetsbaarheid.

Als een klein, bang vogeltje met gebroken vleugels kroop ik uiteindelijk weer naar boven, terug in het oog van de storm, waar de muren die mij hadden moeten beschermen juist de muren waren waarbinnen ik mij steeds verder opgesloten voelde.

Ik was nog maar zes jaar oud, maar droeg al een angst met me mee waarvoor mijn kleine kinderwereld veel te klein was geworden.

Hoofdstuk 5 — De geheime dagboeken

Ik was vijf en zat in de laatste kleuterklas toen ik ontdekte dat letters en woorden een wereld konden openen waarin ik me even kon terugtrekken uit de werkelijkheid van ons huis, een wereld waarin niemand tegen me schreeuwde, niemand me kon onderbreken en waarin ik, zonder voortdurend bang te hoeven zijn voor de gevolgen, eindelijk iets kon uitdrukken van alles wat er diep vanbinnen in mij omging.

Mijn broer was een jaar ouder dan ik en ging daardoor eerder naar het eerste leerjaar, wat betekende dat hij iedere dag met nieuwe letters, woordjes en schrijfoefeningen thuiskwam, waar mijn moeder zich onmiddellijk over ontfermde omdat haar gouden kind niet zomaar goed moest presteren, maar de onoverwinnelijke primus van zijn klas moest worden. Ze vertelde immers maar al te graag hoe intelligent zij zelf was en hoe ze vroeger in aanmerking was gekomen voor een studiefonds voor hoogbegaafde leerlingen, alsof de schoolresultaten van haar oudste zoon ook iets moesten bewijzen over haar eigen uitzonderlijke begaafdheid.

Urenlang kon ze met hem aan de keukentafel zitten oefenen, waarbij iedere letter zorgvuldig moest worden gevormd en ieder zinnetje opnieuw werd geschreven totdat het resultaat aan haar verwachtingen voldeed, en hoewel mijn moeder daarbij een geduld kon opbrengen dat ik in andere omstandigheden nauwelijks van haar kende, zag ik aan de steeds vermoeider wordende lichaamstaal van mijn broer dat die eindeloze oefeningen voor hem lang niet altijd een plezier waren.

Ik keek ondertussen met een bijna onverzadigbare nieuwsgierigheid toe, want hoewel ik nog niet in het eerste leerjaar zat, wilde ik dolgraag begrijpen wat al die vreemde tekentjes betekenden, hoe ze samen woorden konden vormen en hoe het mogelijk was dat je met een paar eenvoudige strepen op papier iets kon vertellen wat iemand anders vervolgens kon lezen.

Omdat die lessen niet voor mij bedoeld waren, bedacht ik een manier om toch aan de keukentafel met het geruite tafelkleed te mogen blijven zitten, en zo kwam ik op het lumineuze idee om mijn moeder te vragen of ik koper mocht poetsen, een karweitje waar ze geen enkel bezwaar tegen had en dat mij precies de gelegenheid gaf waarnaar ik op zoek was.

Terwijl ik braaf het koper poetste, luisterde ik aandachtig naar de uitleg die mijn broer kreeg, volgde ik met mijn ogen de bewegingen van zijn pennetje en probeerde ik iedere letter en ieder woord in mijn geheugen op te slaan, alsof ik een kostbare schat verzamelde waarvan niemand mocht weten dat ik hem bezat.

Ik was zogenaamd aan het werk, maar ondertussen was ik aan het leren.

Wanneer de avond viel, moest ik meestal eerder naar bed dan mijn broer, waarna ik me terugtrok in mijn kale kamertje, waar slechts een houten eenpersoonsbed stond en een wit kleerkastje waarop mijn vader eigenhandig een hertje had geschilderd, een kleine, liefdevolle versiering die ik me tot op de dag van vandaag herinner omdat ze iets zachts en persoonlijks bracht in een omgeving waarin warmte zo vaak ontbrak.

Een bureautje had ik niet, zelfs geen klein tafeltje waarop ik rustig kon zitten schrijven, maar mijn broer, die mijn geheime belangstelling voor letters had opgemerkt, had me wat grijs kladpapier gegeven, samen met een reservepennetje en blauwe inkt, en die kostbare spullen verstopte ik zorgvuldig in mijn kleerkast zodat niemand ze zou ontdekken.

Wanneer ik zeker wist dat ik alleen was, begon mijn eigen geheime school, waarbij ik met mijn poep op de koude vloer ging zitten, het papier voor me neerlegde en met mijn kleine handjes probeerde de letters na te schrijven die ik overdag aan de keukentafel had gezien, terwijl ik in gedachten de woordjes en zinnetjes herhaalde die ik zo goed mogelijk had proberen te onthouden.

Schrijven met vloeibare inkt was niet eenvoudig, zeker niet wanneer je op de grond zat en nauwelijks een stevige ondergrond had.

Maar ik bleef oefenen totdat de letters steeds herkenbaarder werden en de eerste woorden bijna vanzelf uit mijn pennetje begonnen te vloeien, waarbij ik van opperste concentratie het puntje van mijn tong tussen mijn lippen klemde, een gewoonte die ik nu, op mijn zesenzestigste, nog altijd heb.

Wanneer ik aan die tijd terugdenk, zie ik mezelf weer zitten op die koude slaapkamervloer, een klein meisje dat van niemand de opdracht had gekregen om te leren schrijven en dat door niemand openlijk werd aangemoedigd, maar dat desondanks een bijna ontembare behoefte voelde om de wereld van letters en woorden te ontdekken, zonder te kunnen vermoeden hoe belangrijk die ontdekking later in haar leven zou worden.